

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Temmuz-Aralık 2018/10:20 (01-16)

Makalenin Geliş Tarihi: 21.09.2018

Makalenin Kabul Tarihi: 14.12.2018

HASAN HÜSEYİN KORKMAZGİL ŞİİRİNDE “DEVLET” ALGISI

Soner AKPINAR¹

ORCID: 0000-0002-5574-1805

ÖZ

Toplumcu Gerçekçi (Sosyalist realist) edebiyat temelde, sanat yoluyla halkın sorunlarının dile getirilmesini amaçlarken diğer taraftan sanatı ideolojik bir aygıt kabul ederek sosyalist, komünist yapıyı desteklemek için bir araç olarak görür. Toplumcu gerçekçi Türk şiiri ise *835 Satır* (1929)'daki şiirlerinin ardından 1930'lardan itibaren Rus fütürizmini yakından takip eden Nâzım Hikmet aracılığıyla gelişmeye başlar. Mutlak özgürlüğü vadettiğini düşündüğü sosyalist düzene ulaşmak için bu düzeni engelleyen tüm dinamiklerle çatışma içine girer. Kuşkusuz bunlar içinde en kuvvetli olan da devlettir. İncelemeye esas olan Hasan Hüseyin de dâhil olmak üzere Nâzım Hikmet'ten sonra gelen toplumcu şairlerin hemen hepsi “devlet”i yenilmesi ya da ıslah edilmesi gereken bir hürriyet kısıtlayıcısı olarak görür. İncelemede Hasan Hüseyin'in bütün şiirleri değerlendirme altına alınacak ve sanatçının bireyin devletle ve otoriteyle olan ilişkisine nasıl yaklaştığı ve devlet algısının toplumcu şiirin geneli içindeki yerinin ne olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Hüseyin, devlet, toplumcu şiir, iktidar.

THE STATE IMAGE IN HASAN HÜSEYİN KORKMAZGİL'S POEMS

ABSTRACT

Socialist realist literature, basically, aims to express the problems of people by means of art and also sees it as a tool to support socialist, communist structure accepting art an ideological device. Socialist realist Turkish poem starts to develop with Nazım Hikmet, who was following Russian Futurism closely starting from the 1930s after his poems in *835 Satır* (1929). Nazım Hikmet engages in combat with all the dynamics that restrain this system in order to reach the socialist

¹ Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
eposta: sonerakpinar06@hotmail.com

system which he thinks that it promises the absolute freedom. With no doubt, the strongest of all these is the government. Almost all the socialist realist poets following Nazım Hikmet, including Hasan Hüseyin, who was submitted to an examination, see “government” as a restrictor of freedom which should be defeated or regenerated. In the examination all the poems of Hasan Hüseyin will be taken under review and how he approaches the relationship of individuals with the state and authority, and what the place of the state perception in over all of the socialist poem is.

Keywords: Hasan Hüseyin, state, socialist realist poem.

Giriş:

Devlet Nedir? Devletin İktidarı Elinde Tutma Araçları Nelerdir?

Devlet’in mutlak bir tanımını yapmak güç olmakla birlikte sosyal bilimcilerin devleti oluşturan katmanları belirleme konusunda birlik olduğu söylenebilir. Buna göre ortak bir devlet tanımının şu üç unsuru içermesi gerekir: “Devlet bir kurumlar bütünüdür, bu kurumlarda devletin kendi personeli çalışır. Devletin en önemli kurumu, şiddet ve zorlama vasıtalarını bünyesinde barındıran birimdir. İkinci olarak, bu kurumlar, sınırları coğrafi açıdan belirlenmiş ve genellikle toplum denilen bir alanın merkezinde bulunur. Burada can alıcı nokta, devletin içeride kendi ulusuna, dışarıda ise aralarında ilerlemek zorunda olduğu daha büyük topluluklara karşı tetikte durmasıdır; içerideki ya da dışarıdaki eylemlerini açıklamak için çoğu zaman diğer taraftaki faaliyetlerine bakmak gerekir. Üçüncüsü devlet kendi toprakları içinde yasa koyuculuğu, tekeline almıştır. Bu tekel, tüm vatandaşlar tarafından paylaşılan ortak bir siyasi kültürün yaratılmasını hedeflemektedir.” (Hall; Ikenberry, 2005:2)

Devlet kurumunun neden ve nasıl ortaya çıktığına dair pek çok kuram ortaya atılmıştır. Burada da ittifak edilen nokta insanların yerleşik hayata geçip tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başladıktan sonra karmaşıklaşan ilişkilerini düzenleyecek bir mekanizmaya ihtiyaç duymalarının yanında dış tehditlere karşı can ve mal güvenliğini sağlayacak bir kuvvete olan gereksinimleridir. Kısacası devlet, toplumu hem kendi kendisinden hem de dış tehditlerden koruyacaktır. Toplumu tehditlerden koruyacağı öngörüsü ve vaadiyle işleyen sistem, bu hizmetini karşılıksız yapamayacağı için bir müddet sonra ilişkinin karşılıklı menfaate dayanması gerekliliği ile ortaya çıkar. Artık bireyin de devlete karşı ödevleri vardır. Bunun da ötesinde temelde insanın mutluluğunun korunması işleviyle ortaya çıkan “devlet”, bazı rejimlerin siyasi doktrinlerinde merkezi teşkil etmeye başlar.

Devletin vatandaştan taleplerinin nitelik ve niceliğinin derecesi, birey-devlet ilişkisinin de karakterini belirler. Devlet kavramını kuramsal olarak ilk defa ele alan düşünürlerden biri olduğunu bildiğimiz Platon (MÖ 427-MÖ 347) için devlet, bireysel özgürlükleri öne çıkaran bir sistem değildir. Demokrasiye bile bireylere aşırı özgürlük ve keyfiyet tanıyıp toplumsal düzeni

bozabileceği için mesafeli yaklaşır. Oligarşi ve timarşi ile birlikte, demokrasiyi de eleştirdiği rejimler içine alır ve insanların düzen içinde yaşayabilmesi için devleti vazgeçilmez görür. Kısacası idealde insanın mutluluğu için oluşturulmuş bir yapı, çok geçmeden kendisini mutlak vazgeçilmez olarak görmeye başlamış ve araçken amaç konumuna geçmiştir. Devlet bireyler için değil de birey devlet için var olmak zorundaymış gibi bir durum ortaya çıkmıştır.

İtalyan siyaset felsefecisi Bobbio, toplumsal iktidarın üç biriminden bahseder. Etken öznenin edilgen öznenin davranışlarına bir sınır getirmek için kullandığı olanaklara bir gönderme yaparak iktidarı üç ana başlık altında sınıflandırmaya gider: ekonomik, ideolojik ve siyasal iktidar. “Ekonomik iktidar, ender ya da ender sayılan belli mallara sahip olma avantajından faydalanarak, bu mallara sahip olmayan diğer insanlara belli bir davranış biçimi kabul ettirip onları yönlendirmek biçiminde kendini gösterir ve bu davranış biçimi genellikle belli bir emek icra etmek şeklinde ifade edilir... İdeolojik iktidar, belli bir yapıdaki düşüncelerin belli bir otoriteye sahip kişilerce formüle edilmesine dayanır; belli bir tavırla ortaya çıkarıldığı zaman, ortak noktaları olan insanların davranış biçimleri üzerinde etkide bulunabilir... Siyasal iktidar ise, fiziksel şiddet uygulama aracı olarak kullanılabilir olanaklara (her türlü silah ve iktidar) sahip olmayı temel alır. En katı anlamıyla buna zor kullanıcı iktidar denir.” (Poggi, 2011:4)

Yukarıdakiler ışığında şunu söyleyebiliriz ki bireyin devletle ilişkisinde kendini nerede konumlandığı sorusu, ideolojilere göre değişkenlik gösteren cevaplarla karşılanabilir. Feodal, kapitalist, sosyalist olması fark etmeksizin bütün sınıflı toplumlarda devletin ortak özellikleri vardır ve her ideoloji devletle arasında bir mesafe tayin eder. Çoğunluğu devleti savaşılmaması ve aşılması gereken bir güç olarak görür. Devleti ele geçirdiği andan itibaren korunması gereken bir kutsala dönüştürme mistifikasyonu başlayacaktır. Buradan da devletin kutsallığı meselesine “Kadir-i Mutlak Devlet” anlayışına varılır. Özellikle üç büyük dinin siyaset ve iktidarla olan yakın münasebeti iki dinamiğin yüzyıllar boyunca karşılıklı olarak birbirini kuvvetlendirmesini sağlamıştır. Kral, han, sultan, padişah fark etmeksizin iradenin en tepesindeki figür, tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak tanrı adına neredeyse ilahi bir yetkeyle yönetme işine soyunmuştur. Her ne kadar Fransız İhtilali ve sonrasındaki gelişmeler din ve devlet arasındaki çizgiyi kalınlaştırsa da bu anlayışın hâlen türevlenerek etkisini sürdürdüğü görülür.

Cem Eroğul, *Devlet Nedir?* eserinin ön sözünde belli başlı siyasal akımların nazarından “devlet” algısını kısaca özetlemeye çalışır. Eroğul’un görüşleri, ideolojilerin devlet algılarını ayırt etmemiz yanında Hasan Hüseyin’in de devlet karşısındaki konumunu belirlememiz açısından son derece önemlidir:

“Anarşistlerin gözünde devlet başlıca kötülük kaynağı. İnsanlığın en önemli görevi ondan derhal kurtulmak. Marksist görüşe göre de devlet aynı ölçüde kötü bir şey; bir vuruşta ortadan kaldırılsa bile adım adım kuruyup gitmesini sağlamak için elden gelen her şey yapılmalı. Devlet kaldıkça özgürlük tam egemen olamaz. Sosyal demokrasinin görüşü böylesine katı değil. Devleti durmadan artan bir eşitliğe ulaşma ereğinde işe yarar bir araç olarak değerlendiriyor. Yine de,

dizginlenmemiş bir devlet gücünün yaratacağı tehlikelerin iyice farkında. Yerinden yönetimde ve yaygın bir özyönetim isteminde diretmesinin nedeni bu. Son aşamada sosyalizme varma ereği attığı adımların sonsuz ağırlığı yüzünden az çok gözden kaybolsa bile, yine de Sosyal Demokrasi, devletle özgürlük arasında temelde bir uyumsuzluk gören yaygın solcu düşünüşün bir parçası... İşin ilginç yanı siyasi yelpazenin sağ kanadının da devlete daha az kuşkuyla bakmaması. Liberallerin devlete karşı besledikleri küçümseme duygusu gerçekten kendi doğalarının gereği. Ona karşı ta içlerinden gelen bir tiksinti duyduklarına hiç kuşku yok. Muhafazakârların da devlete karşı pek sıcak duygular besledikleri söylenemez: kamu düzeninin korunması için devlet gücünün gereğini kabul etmekle birlikte, bu gücün yaygınlaşması onları hep rahatsız eder. Aslına bakılırsa, devlete devlet olarak değer veren az çok önemli tek siyasal akım Faşizm'dir... Kısacası, başkaca ayrılıkları ne olursa olsun, Faşizm dışındaki belli başlı tüm siyasal görüşler devlete karşı aynı sevmeliliği paylaşır görünüyorlar.” (Eroğul, 1999:13-14)

Yukarıdaki ifadelerde geçen “devletle özgürlük arasında temelde bir uyumsuzluk gören yaygın solcu düşünüş” tespiti sosyalist düşünceyi savunan biri olduğunu bildiğimiz Hasan Hüseyin şiirlerindeki öznenin devlete dair nasıl bir imajı olabileceğini kestirmemiz açısından önemlidir. Elbette incelemeye bir ön yargı ile başlamanın doğru olmadığı kesindir ama nizam almak adına yukarıdaki ifadeyi bir nirengi kabul etmek isabetli olabilir. Devletin tanımına ve ideolojilerin devlet algısına kısaca değindikten sonra örnekler üzerinden Hasan Hüseyin şiirlerini değerlendirmeye almak yerinde olacaktır.

Toplumcu Gerçekçi Türk Şairlerinin ve Hasan Hüseyin'in Devlet Algısının Temelleri

1950'lerden sonra edebiyat dünyasında ismini duyurmaya başlayan Hasan Hüseyin Korkmazgil (1927-1984), 1950-1980 arasında etkili olan toplumcu gerçekçi Türk şiirinin önde gelen isimlerinden biridir. Şiirlerinde bireysel ve toplumsal, özgürlük-mutluluk arayışı içinde olan şair, Anadolu insanını antropolojik, tarihî ve sosyokültürel yapısı içinde bir bütün olarak ele alır. Onun acılarını, yoksulluklarını, ötelenmesini şiirlerinin ana teması yapmıştır. Eserlerinin en temel problemi nedir diye bakıldığında şairin her ne anlatıyor olursa olsun öncelediği ana kavramın özgürlük olduğu görülecektir. Bu tutumu toplumcu gerçekçi Türk şairlerinin romantik karakterli oluşlarıyla doğrudan ilintilidir. Öyle ki toplumcular içinde bazı marjinal isimler dışında sosyalist ve komünist ideolojilere bağlanmış olsalar da anarşist bir tavırla mevcut düzeni yıkmak ve yerine yeni bir düzen kurmak fikrinden çok, mevcudun ıslah edilmesi düşüncesi yatar. Ütopyaları, gelir ve adaletin eşit dağıtıldığı bir devlet ve memleket yapısına ulaşabilmektir. Elbette bu ütopya mevcudun böyle olmadığına inandıkları için oluşmuştur.

Çoğu toplumcu şair gibi Hasan Hüseyin de devletin tüm vatandaşlarına aynı mesafeden yaklaşmadığına, özellikle Anadolu insanının, köylülerin ve işçilerin ötekileştirildiğine inanır. Bu

da şairin devlete karşı hislerini belirleyen temel etkidir ve dolayısıyla devletin karşısında konumunu, “muhalif olmak” olarak belirler.

Hasan Hüseyin’in kendisi ve kendisi gibi olanların, ülkenin her türlü kaynağından nemalanan ve merkezi teşkil eden “güçlüler” nezdinde “öteki” olarak görüldüğünü dile getiren onlarca şiiri vardır. Şiirlerinde gerek ekonomik gerek siyasi olarak merkezin dışına atılmış ve epiferyi oluşturan bu kitle, âdeta başka bir toplumda yaşar gibi yalnızlaştırılmıştır. Ülkenin mutluluk adına insanlarına sunduğu her türlü nimetten uzak kalmış gibidirler:

*bu ışıklar bizim değil
bu sokaklar bizim değil
bu kahkaha bizim değil
biri benim can sıkıntım öbürü belki de hiç*

“Geçitte Geyikte Güzelde” (kavel, s.62)

*masmavi bir oyuncaktı salınırdı ellerimize
uzadıkça uzaklaşan masmavi bir oyuncak
yanılmıştık göksüzdük uzaktık sularımızdan
gözlerimiz yoktu bizim, başkasınıdı
çok eski paralardı söz diye
ağzımız yoktu bizim, başkasınıdı
bir avuçluk suda doğup dölleniş ölen
bir karanlık çoğunluktuk, adı belirsiz*

“Gecekondu Aynası”, (kavel, s.80)

Toplumcu şairlerin de Hasan Hüseyin’in de devletin tüm vatandaşlara eşit yaklaşmadığı düşüncesi, Karl Marks (1818-1883) tarafından *Komünist Manifesto* (1847-48)’da dile getirilmiştir. Ona göre devlet, üretim araçları sahipleriyle onlar için çalışmak zorunda olan ve bu üretim araçlarına sahip olmayan kitleler arasındaki çelişki ve eşitsizlikten beslenir ve bu iki kitleye eşit mesafede durmaz. “Devletin temeli ve iç işleyişi bu yaklaşıma göre belirlenir. Öncelikle devlet hiçbir zaman toplumun genel çıkarlarını temsil eden tarafsız bir güç değildi. Aksine, hâkim sınıfın çıkarları devlette vücut buluyor; bununla birlikte devletin yarattığı kurallar halkın tamamının çıkarlarından ziyade bir kısmının çıkarlarına hizmet ediyordu” (Hall, Ikenberry 2005:9-10).

Yukarıdaki ifadelerden toplumcuların ve Hasan Hüseyin’in devlete topyekûn karşı oldukları düşüncesi çıkarılmamalıdır. Michael Mann devlet iktidarının despotluk ve altyapı olmak üzere iki boyutu olduğunu belirtir: “Devlet keyfi hareket edebildiği, anayasal sınırlamalara tabi olmadığı zaman devletin despotik iktidarı büyümüş demektir... Devlet iktidarının altyapı boyutu –topluma nüfuz etme ve toplumsal ilişkileri örgütlenme kabiliyeti- en az despotik iktidar kadar önemlidir” (Hall, Ikenberry 2005:18). Hasan Hüseyin’in devletin anayasal temel görevlerini yerine getirmesi

ile ilgili bir sıkıntısının olmadığı açıktır. Onun meselesi devletin hâkimiyet sağlama adına despotlaşmasıyla ilgilidir.

Hasan Hüseyin Şiirlerinde Devlet Algısı

Liberalizmin kurucusu Adam Smith (1723-1790) devletin sadece barış, düşük vergi ve asgari düzeyde adalet sağlamakla görevini en iyi şekilde ifa etmiş olacağını düşünür. Nitelikli bir demografiden sonra sağlanabilecek ütöpik bir düşünce gibi görünse de Hasan Hüseyin de öncelikle devletin asli görevlerini kusursuzca yapması gereğine yoğunlaşır. Hareket noktası bu olup gerek kendi içinde bulunduğu ülkenin gerek bildiği ve tanıdığı diğer bazı ülke devletlerinin ve en genel anlamda geleneksel devlet yapılarının öncelikli vazifelerinden ziyade hegemonya kurmaya ağırlık vermesi doğal olarak çatışma oluşturur.

Zulmü Temsil Eden Devlet

Ludvig von Mises devleti esas itibarıyla zorlama ve tazyikin aracı olarak görür. “Onun faaliyetlerinin ayırt edici özelliği, zor tatbik etmek veya zor tehdidi yoluyla insanları davranmak isteyeceklerinden başka türlü davranmaya zorlamaktır” (Mises, 2010:59). En baştan belirlemek gerekir ki Hasan Hüseyin’in şiirlerinde devlet kelimesi en çok “baskı, köle, zulüm, şiddet, zorba vb.” kelimelerle bir arada görülür. *ağlasun ayşafağı*’nda kendisi için devlet imgesini oluşturan kavramların sıralama tekniğiyle kısa bir dökümünü yapar. Bunlar, “zulüm, zorba, baskı, korku, karanlık, işkence, kaçış, susuş, işsizlik, soygun, sömürü, kelepçe, kilit, duvar” (s.119) gibi olumsuz çağrışım alanlarına sahip kavramlardır. Devleti betimleyen olumsuz sıfatların sayısı o kadar fazladır ki incelemeye bu başlık altında başlamak bir zarurettir.

Hasan Hüseyin, birçok yönüyle Nâzım Hikmet’in *Memleketimden İnsan Manzaraları*’na benzeyen *ağlasun ayşafağı* kitabındaki şiirlerde zaman perdesini ortadan kaldırarak Anadolu’yu geçmişi ile bir bütün olarak değerlendirmeye çalışır. Kültürel belleğin inşa unsurlarından biri olarak mitoloji, bu konuda şairin en büyük yardımcısıdır. Buna göre Anadolu insanı öteden beri yok sayılmış, ötelenmiş ve fakir bırakılmıştır. Hititlerden kendi zamanına kadar ne kadar iktidar gelip geçmişse ona göre hepsi halka zulmetmiştir. Bu uzun şiirin bir yerinde kendisini Anadolu insanı ile özdeşleştirerek “zulümde kardeşliği / saltanata düşmanlığı bilmişim” (*ağlasun ayşafağı*, 325) demesi, sadece kendisinin değil bütün ezilenlerin ortak düşmanının iktidar olduğunu kesinlemek içindir.

Hasan Hüseyin, zulmün, iktidar kurabilmenin yegâne yolu olduğunu düşünür. Baba ve devleti paralelize ettiği “Ah Babam Babam Babam” (*oğlak*, s.107) şiirinde “ve biz artık öyle inanmıştık ki / yani sopa devlettir / devlet de sopa” diyen şair, devlet ve şiddet arasında ontik bir bağ kurar.

Tarihi tersten okumaya çalıştığı *ağlasun ayşafağı*'nın bir bölümünde çeşitli iktidar sahiplerinden örnekler vererek onların asıl yaptığı şeyin halka eziyet etmekten başka bir şey olmadığını duyumsatır:

*krezus'ün altunları gaayetle ziyaade olup
istanbul'u fâtiḥ sultan mehemmed alup
viyana'nın kapusunda kılıç oynatup
yavuz sultan başın urup kızılbaşların
kuyucu murad dirler hasnâ bir kişi
kuyulara çocukların başlarını doldurup
persler gelüp gidüp mogollar gelüp gidüp
semerkantlı topal timur sivas'ı yağmalatup
....
abdülhamid pulisleri curnaller yazup (*ağlasun ayşafağı*, s.197-198)*

Şaire göre “lafın balla / boynun baltayla” (*ağlasun ayşafağı*, s.91) kesildiği ülkede zulme uğrayanın kim olduğunun devlet nezdinde hükmü de yoktur: “kaçı erkek / kaçı kadın / ve kaçı çocuk / çok mu önemli? / kim tutmuş ki çetelesini osmanlı kırımının / ayakları altında / kaç milyon kafatası / o görkemli saltanatın” (*ağlasun ayşafağı*, s.246) dizelerindeki imge, saltanatın cesetlerin üzerinde yükseldiğidir. Bir başka deyişle devletin görkemi zulmün şiddetine bağlıdır.

Yine *kızıkuğu*'daki “Zilli Kurt” (s.115) şiirinde “bu dağlar böyle zalim / böyle padişah / bu dereler böyle ıssız / böyle kul” derken zalimliği ifade için “padişah” kelimesini kullanması da aynı anlam dairesi içinde düşünülmelidir.

Hasan Hüseyin devletin halkına karşı en büyük zulmünün vatandaşları arasında din, dil, varsıllık, etnisite farklılıklarına göre ayrımcılık yapması ve adaletsiz davranması olduğuna inanır. Ona göre devlet her konuda kendisini haklı olarak görmekte, haksızlık ya da yanlışlar karşısında eleştiri ve uyarılara tahammül edememektedir:

*sudur akar durulur
yeldir eser yorulur
hak diyenin koluna
kelepçe mi vurulur*

“Gel Beni Gör İçerden”, (*oğlak*, s.148)

Bu durum devletin kendisini vazgeçilmez ve mutlak doğru olarak görmesinden ileri gelmektedir.

Devletin adaletsizliğini kesinlemek için onun namuslu ve namussuzu bile ayırt etmekte ehil olmayan hatta devleti tekeline alanların kendi menfaatleri doğrultusunda hırsızın ve namussuzun yanında konuşlanan hüviyetini ortaya çıkarmak ister. Namık Kemal'den Ziya Paşa'ya Mehmet

Akif'ten Tevfik Fikret'e kadar Türk edebiyatında bu yönde eleştiriler getiren pek çok şair vardır. Söylem olarak Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın “Nush ile uslanmayı etmeli tekdir; tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir” sözlerini hatırlatan aşağıdaki şiirinde Hasan Hüseyin, yukarıdaki isimlerin savunduğu -devletin temel dinamiğinin adalet olması- fikrinin gerekliliğinin altını çizerek:

*“milyonla çalan”
tâc giyer amma devletten
“bir tek kuruşu” gelgelliye
hakkı kürektir (ağlasun ayşafağı, s.343)*

Devlet ve Pasif Toplum

Antonio Gramsci, sistemin gerçek gücünün yönetici sınıfın şiddetinde ya da onun devlet aygıtının baskı gücünde değil, yönetenlere ait “dünya görüşünün” yönetilenler tarafından kabul edilmesinde yattığını dile getirir. “Yönetici sınıfın felsefesi, bütün bir karmaşık basitleştirmeler dokusundan geçerek ‘ortak duyu’ diğer bir ifadeyle içinde yaşadıkları toplumun kurumsallaşmış davranışını, geleneklerini, ahlâkını kabul eden kitlelerin felsefesi olarak ortaya çıkar” (Carnoy 2015, 95). Buradan güçlü azınlığın güçsüz çoğunluğun zihnine kendi menfaati doğrultusunda bir düşünce tarzı doktrine ettiği sonucu çıkar. “bu kölelik bize bizden eserdir” (ağlasun ayşafağı, s.49) diyen Hasan Hüseyin'in de şiirlerinde sıklıkla görüldüğü üzere köle-efendi ilişkisinin oluşmasını sağlayan dinamik de devletin totaliterleşmesini sağlayan dinamik de temelde pasifize edilmiş halkın bizzat kendisidir. Bu aslında Marks ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde dile getirdiği “maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurduğu” tezine dayanır. Kölenin kölelik olgusunu kabul etmesi ve kanıksaması problemin kendisidir.

Hasan Hüseyin, şiirlerinde yukarıda bahsedilen kanıksamayı, öğretilmişliği değiştirmek istemeyen ya da değişime direnç gösteren halkı sıklıkla eleştirir. Mizah ve ironinin daha çok öne çıktığı bu şiirlerde halkı suçlamak yerine uyarmayı tercih eder ve durumun tespitine çalışır. Daha önce de belirttiğimiz üzere devletin temel vazifeleri dışına çıkıp halk üzerinde hegemonya kurmaya başlayabilmesinde ana motivasyon halkın buna izin vermesidir. “teksas tipi kapitalizmin işlemesi için gereken şey insan kanından başka bir şey değildir” (kızılırmak, s.57) diyen Hasan Hüseyin efendi köle ilişkisini yaratan şeyin aslında kapitalist düzen olduğuna inanır. Kapitalist düzen kölenin kendisinde kölelikten başka bir vasıf görmemesini sağlar.

*neylerim ben kitapları kocaman kitapları
efendim okusun benim, cânım efendim
okusun da biliversin aklımdan geçenleri
okusun da açıversin gözünün şafağını
turnalar çizeyim gurbetlerime
ağıtlar düzeyim yiğitlerime
kelepçeler vurulsun bileklerime*

*okusun da büyüsün benim efendim
yumuşacık salonlarda cânım efendim (kızılırmak, s.65)*

Cahil cehaleti; köle ise esareti kendini var eden ontoloji gibi gördüğü için değişim o denli zordur. Yukarıdaki şiirdeki cahil özne, okuma ve dönüşme edimini bile efendisine bırakacak kadar pasiftir. Efendisinin kendisini daha iyi ezebileceği yöntemler bulmasını arzular gibidir.

Benzer şekilde *ağlasun ayşafağı*'nda şu ifadeleri kullanır:

*beklerim ben korkuları, sen uyu!
gül yastıklar üstünde
gül yorganlar altında
uyuyasın pembe pembe
büyüyesin fidan fidan
efendim ninni ninni
sahibim ninni ninni
büyüyesin zorba zorba
kırbaç olup başıma
çizme olup döşüme
başın pınar
ayakların göl senin
bu keloğlan garibi
hizmetinde kul senin
efendim ninni ninni
sahibim ninni ninni
kurbanım sana! (ağlasun ayşafağı, s.303)*

Hasan Hüseyin ezen-ezilen diyalektiğinin aşılammaması yanında devletin ve dolayısıyla milletin ve ülkenin de bir türlü istenilen demokratik ve iktisadi seviyeye gelememesinde halkın mutlak kabullenişini görür. Bir defa haksızlıklara karşı gelebilse değişimin başlayacağı inancındadır:

*onursa boyun kırmak el kapılarında
yaşamaksa yiyorsak tekme tokat kovulmayı
el kapılarından
evet diye diye evetleşmişsek
gücünü tatmamışsak hayır demenin
karaborsa vurgun talan enflasyon
bizi ilgilendirmiyorsa mutfağın yağmalanması
kanımızla oynanması bizi bağlamıyorsa
deliye hergün bayram diyorsak utanmadan
hesap sormak diye bir şey yoksa eğer gündemimizde
soysuzlar dolduruyorsa futbol çayırlarını
çılınca alkışlarımız meşin topaysa eğer*

*yuh çekmekse görevimiz bir çift bacağa
atarlar işte böyle bu golü bu patronlar
vurguncular tefeciler işbirlikçiler
helal olsun salazar’a helal olsun franco’ya
atarlar bu golü sülalemize “Gol”, (ışıklarla oynamayın, s. 66-67)*

Yukarıdaki şiir örneklerinden de gördüğümüz üzere Hasan Hüseyin halkı pasif bir görünüm içinde çizer. Bu noktada inandığı bir şey daha vardır ki halkın pasif bir yapı içinde oluşu bizzat devlet ideolojisinin ona dayattığı bir olgudur. Halkın pasif yapısı paradoksal bir şekilde devletin dinamik yapısına dönüşmektedir. Bir başka deyişle halk ne kadar pasifse devlet kendisini o kadar güçlü hissetmekte ve hissettirmektedir. Peki, Hasan Hüseyin’e göre devlet halkı nasıl pasifleştirebilmektedir?

Nesnel Değerlerin Yerine Kavramsal Gerçeklerin Geçmesi

Hasan Hüseyin’e göre devlet demokrasi, ekonomi, eğitim, sağlık vb. nesnel ana görevlerini yerine getirme konusunda acizyet içine düştüğünde bu değerlerin karşısına maneviyat çatısı altında toplanabilecek milliyet, din, mukaddesat vb. değerler ya da idealler ikame eder. Yönetim biçimi maddi yönden müreffeh bir yapı oluşturmaya kifayet etmediğinde zaten pasifize olmuş toplumun manevi değerlerini mistifike ederek mutluymuş gibi motive olmasını sağlar. Bunun karşısında şair, egemen güçlerin ise manevi değerlerle değil, maddi-nesnel değerlerle gittikçe zenginleştiğini ve mutluluğunu böyle sağladığına inanır.

*toplumcular yalan söylüyorlar kardeşim - inanma
ulusal geliri sen yiyorsun mehmet - niinni
toplumcular yalan söylüyorlar kardeşim - inanma
sen hiç vergi vermiyorsun mehmet - niinni
toplumcular yalan söylüyorlar kardeşim - inanma
bankalarda milyonların yatıyor mehmet - niinni
toplumcular yalan söylüyorlar kardeşim - inanma
çiftliklerin hepsi senin mehmet - niinni*

“Tutanak”, (kavel, s.52)

“Şaşmaca” şiirindeki “kime neden borçluydular her sabah / kime neden suçluydular her akşam” (ışıklarla oynamayın, s.119) dizelerinde beliren derin yapı devletin halk üzerindeki bu motivasyonu nasıl sağladığı ile ilgilidir. Halk sürekli bir korku içinde zihninde devlete karşı devamlı surette ödevleri olduğu gerçeğiyle yaşamaktadır. Bu da onun antropolojik olarak varlığını ve mutluluğunu sağlayan beslenme ve barınma gibi esas olgulardan ziyade idealler ve kavramsal gerçeklerle yaşamasını sağlamakla mümkün kılınır. Onun için aşağıdaki şiirde olduğu gibi özgürlük nedir bilmeyen, yaşamak nedir tatmayan, hayatı boyunca ekmek derdi içinde olmuş

birisi kendisine verilen İstiklal madalyası (soyut idealleri temsil eder) ile ömrünü mutlu olduğunu zannederek geçirmiştir.

*bu adam benim babam
babaların en hası
mayası insan mayası
yumruğu toros kayası
ben beni bildim bileli
ben beni bilmezden de önce
istiklal nedir bilmedi
özgürlük nedir görmedi
yaşamak nedir tatmadı
önce emeğin kölesi
sonra ekmeğin kölesi
hala ekmeğin kölesi
şu rezil kepaze düzende
sekiz çocuk babası
benim babam şükrü baba
şimdi madalya takıyor döşüne*

istiklal madalyası "Şükrü Baba Açıklaması", (acıyı bal eyledik, s.102)

Sosyalist ideolojinin, burjuva ideolojisi ile dinin (kastedilen büyük oranda kilisedir) iş birliği içinde olduğuna inandığı bilinen bir şeydir. Bu bakımdan Hasan Hüseyin de zaman zaman dinin insanları dünyanın nesnel meselelerinden uzaklaştırmak için devlet tarafından taammüden kullanılan bir araç olduğunu düşünür. Birçok şiirinde dindeki tevekkül anlayışının Orta Doğu ve Anadolu insanı tarafından yanlış anlaşıldığını dile getirir:

*ne anlar, diyorlardı
sömürüden semiriden ne anlar
bu yabanın ayısı?
 çekeceksin gözüne ötedünyayı
çökeceksin ümüğüne yabanın ayısının
yiyeceksin armudun iyisini
şu ölümlü dünyada!
ne anlar avrupa'dan amerika'dan
kolejden fakülteden akademiden?
çok bile imam kursu
yabanın ayısına (ağlasun ayşafağı, s. 228)*

Aşağıdaki şiirlerde ise Anadolu insanının zihnini belirleyen ana dinamiğin din olduğunu kesimler. Yukarıda da bahsedildiği üzere tevekkül içinde teslim oluş, insanı dünyevi ihtiyaçlarının yeterince karşılanıp karşılanmadığını sorgulamaktan alıkoymaktadır.

*gürün'de doğdum
allah'ın bol
yoksulluğun kol gezdiği “Alacakaranlıkta Kimlik”, (kavel, s.85)*

*o devletli teklüğünün kabuğunda bir hamal ortadoğulu
sıla çalgını da
vatan yoksulu
allah'a inanır arapça
yoksulluk çeker türkçe
ve denizi sever çocukça (kızılırmak, s.19)*

kızılırmak kitabındaki aşağıdaki bölüm ise Anadolu insanının kendi nesnel gerçekliği ile zihinsel gerçekliği arasındaki çatışmayı ortaya koyar:

*bizans ve kirli
türk ve yoksul
ve macun
allah'a ve devlete ve bir cümle gölgelere dualar eyleyerek
bir yanı yangın yıkım
bir yanı yoksul yetim
bir yanı dökülür pul pul (kızılırmak, s.18)*

Hasan Hüseyin birtakım kavramsal gerçeklerle halkı doyurmaya çalışan devletin zaman zaman halkını nesnel meselelerde de hatırladığını dile getirir. Onlar da askerlik, vergi ve seçimdir. 1970'lerin Türkiye'sinin bir panoramasını çıkardığı aşağıdaki şiirde devlet hemen hiçbir vazifesini yerine getirmemişken vatandaşlarından fedakârlık bekler. Bunun da ötesinde devlet için vatandaş kendi varlığını idame ettirmesini sağladığı ölçüde vardır:

*1970'lerde ülkemde
gökte yıldız
yerde köy
bir uçtan öbür uca
penceresiz bacasız
yolsuz susuz ışiksiz
dam sayısı sayısızdı köylerde
insanlar yaşıyorlardı bu çukurlarda
vergide
askerlikte
adları vardı (ağlasun ayşafağı, s. 232)*

Bu konuda acıması ve tavizi de yoktur:

*bizim gelin dokuz ayda dokuz oğlan doğurur
sel alır üç beşini
yel götürür dört beşini
onuncusu evde kalır
onu da devlet alır (ağlasun ayşafağı, s.190)*

Devletin üretilmiş, muhayyel gerçeklerle halkı motive etmesi ile yukarıda da bahsettiğimiz ötekileştirilme durumunu şöyle birleştirir:

*cephelerde mahpuslarda aslanım aman
kıtıklarda kıyımlarda kurbanım aman
seçimlerde sayımlarda ben varım aman
kerpiçlerde küllükler de hayranım aman
şenliklerde şölenlerde ben yokum aman (kızılırmak, s.63)*

Aşağıdaki şiirde ise yoksulluk, aşksızlık, işsizlik ve mutsuzluğuna rağmen, elinde devleti olan bir insanın, içinde bulunduğu durumun ironisi ortaya konur. Hâlbuki devletin işi şairin saydığı bu olumsuzlukları bertaraf etmektir. Yukarıda da belirtildiği gibi devlet insanın mutluluğu için değil de insan devletin varlığını devam ettirmek için varmış gibi bir paradoks ortaya çıkar.

*ayranım yok içmeye
yol bulamam geçmeye
su başları tutulmuş
oy veririm seçmeye*

*ocağım var aşkım yok
gömütüm var taşım yok
dost ağlar düşman güler
devletim var işim yok "Hasan Hüseyin'den Maniler", (filizkiran fırtınası, s.144)*

Devletsiz Düzen Tartışması

Modern siyaset bilimcilerin ve sosyologların tartıştığı olgulardan biri toplum sistemini düzenli işler bir hâle getirdikten sonra devletin işlevinin azalacağıdır. Hasan Hüseyin'in şiirlerinde "devlet" bu yönüyle mutlak bir paradoksun içinde yer alır. Çok uzun yıllar devleti kutsi ve vazgeçilmez görmekten dolayı kendi uyum dinamiklerini oluşturamayan Anadolu'da devletin bizzat kendisi de toplumun uyum içinde yol almasını engelleyen bir yapıdadır. Bu yönüyle halk da kendi kendine oluşturamadığı düzeni her şart ve koşulda devletin oluşturmasını bekler. Bu bir müddet sonra her şeyi devletten beklemeye dönüşecektir. "İnanmak istemiyorum padişahlara / inanmak istemiyorum beylere paşalara" (ağlasun ayşafağı,128) diyen Hasan Hüseyin ise devletin fermanının da mührünün de ezilenden yana hüküm vereceğine inanmaz. Daha da ötesi

“Elhükmilillah” şiirindeki “gel aristo / gel eflâtun / musa isa muhammet / siz de gelin açıklayın / şu işin gerçeğini / kim vurur kardeşliği / barışı kimler boğar beşikte” (*Filizkırın fırtınası*, s.133) dizelerinde belirginleştiği üzere devletin kendisi barış istemez ve sürekli kaos oluşmasını arzular. Çünkü devletin ontolojisini, varlığını sağlayan şey kargaşadır. Kaos ortadan kalksa ve düzen sağlanmış olsa bu defa devlete ihtiyaç kalmayacaktır. Bunun için de devlet halkın iç ve dış tehdit altında olduğu, gizli düşmanları olduğu söylemiyle ve yoksa da yaratarak halkı sürekli bir korku psikozunun içinde tutmaya çalışır. Bu da devletin mutlaklığına dair halkta motivasyon sağlar.

“Bozukdüzen” şiirinde toplum ve devlet ilişkisini “vücut” metaforuyla ortaya koyan şair, devleti beyne benzeter. Elbette beyin vücudun vazgeçilemez bir organıdır ama bu diğer organların vazgeçilebilir olduğu anlamına da gelmez.

*Miden çalışmasın da
böbreklerin çalışmasın da
teklesin de karaciğer
gör bakalım ne haltereder
beyin dediğin
oysa beyin gidince
çalışıyor karaciğer
çalışıyor böbrekler mide dersin
dalgasında
....
diyorum ki ben sana
hani devleti*

Nerde bunun hükümeti “Bozukdüzen” (tohumlar tuz içinde, 80)

Görüldüğü üzere sistemin bütün çarkları birbirinin tamamlayıcısıdır. Salt beynin/devletin kusursuz çalışması diğer organlar kusursuz çalışmadıkça bir anlam ifade etmez. Beyin ne kadar emrederse etsin şiirin sonundaki “ne zaman yozlaşmıştı yeniçeri / ne ki ekmek kavgasında milyonlar” ifadesinde ortaya çıkan anlama göre, zaruret içindeki halk için öncelik kendi varlığını koruyabilmektir. Zaten karnını doyuran ve birbirine zulmetmeden yaşayan insanlar için devletin, hükümetin olup olmasının ya da kimin iktidarı elinde bulundurduğunun pek önemi yoktur ona göre.

Tıpkı yukarıda Adam Smith’in dile getirdiği gibi “Özlemek” şiirinde Hasan Hüseyin, mutlu çocukluk günlerine bir dönüş yapar ve o zamanlar devlete ihtiyacı olmadığını şu dizelerle dile getirir: “ne hükümet bilirdik / ne devlet / baş açık / ayak yalın / birer sıcak bazlama...” (*tohumlar tuz içinde*, 39). Şairin çocukluğunu, insanoğlunun ilişkilerinin karmaşık olmadığı ilkel dönemleri gibi düşünürsek, devlete ihtiyacı ilişkilerin karmaşıklaşmasının doğurduğu sonucuna ulaşırız. Diğer taraftan Hasan Hüseyin yukarıdaki dizelerle çocuk olduğu için henüz -Pobbio’nun devleti

tarif ederken kullandığı fiziksel şiddet de uygulayabilen- devletin “siyasal iktidar” yönüyle tanışmamış olduğuna da gönderme yapar.

Bir başka şiirinde bir ütopya kurmaya çalışan şairin “ne sınıf / ne kamçı / ne zor / ne zorba” (*ağlasun ayşafağı*, s.99), dizelerindeki zor ve zorba kelimeleri onun devleti nasıl gördüğü yanında ütopyasına da almadığının göstergesidir.

*devlet bir güz yağmurudur
ıslatır çullar çuvalları
üşür yürek kocaman “Yurttan Nakışlar”, (oğlak, s.198)*

Sonuç

Hasan Hüseyin şiirlerinde geniş bir yer bulan devlet eleştirisinde temel hareket noktası, devlet mekanizmasının ortadan kaldırılmasından çok, devletin yapısının insanların daha müreffeh bir yaşam sürebilmesi için organize edilmesi gerektiğidir. Görüldüğü üzere birçok şiirde kendisini devletle entegre olmayı başarmış mutlu azınlığın dışında konumlandırılan şair/özne için devlet, toplumsal ilişkileri düzenleyen bir kurum olmaktan çok insanlar üzerinde tahakküm kuran baskıcı bir yapıdadır. Doğal olarak da mücadele edilmesi ya da en azından insanların mutluluğunu amaçlayan bir sistem hâline gelebilmesi için ıslah edilmesi gereken bir problemdir. Devlet-birey ilişkisinin neredeyse tüm unsurlarını şiirlerinde çözümlenmeye çalışan Hasan Hüseyin sadece mevcut sorunları dile getirmek ve şikâyet etmekle yetinmez. Sorunun nasıl çözülebileceğine dair fikirler de ileri sürer. Ona göre bozuk giden ilişki biçiminin düzene girebilmesi için ön şart, insan kalitesinin artırılmasıdır.

Kaynakça

- Carnoy, Martin (2015). *Devlet ve Siyaset Teorisi*. Simten Coşar vd. (Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Eroğul, Cem (1999). *Devlet Nedir?*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hall John A. ve Ikenberry, G.John (2005). *Devlet*. İsmail Çekem (Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1974). *temmuz bildirisi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1985). *kandan kına yakılmaz*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1994). *ağlasun ayşafağı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1994). *kızılkuğu*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1995). *tohumlar tuz içinde*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1995). *acılara tutunmak*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1996). *kızılırmak*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1998). *oğlak*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Korkmazgil, Hasan Hüseyin (2000). *haziranda ölmek zor*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Korkmazgil, Hasan Hüseyin (2001). *acıyı bal eyledik*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Korkmazgil, Hasan Hüseyin (2001). *filizkıran fırtınası*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Korkmazgil, Hasan Hüseyin (2003). *kavel*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Korkmazgil, Hasan Hüseyin (2003). *ışıklarla oynamayın*

Mises, Ludvig von (2010). *Kadir-i Mutlak Devlet*. Yusuf Şahin (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

Platon, (2000). *Devlet*. Sabahattin Eyuboğlu ve M.Ali Cimcoz (Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Poggi, Gianfranco (2011). *Devlet-Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, Aysun Babacan(Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Türk, Hatem (2014). *Hasan Hüseyin Korkmazgil-Başkaldıran Dizeler*, Sivas: Asitan Kitap.